

Ana Banić Grubišić*

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju i
Institut za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet u Beogradu*

KORONALOR – O FOLKLORU KOVID-19 PANDEMIJE U REPUBLICI SRBIJI**

Apstrakt: Predmet ovog rada je razmatranje savremene folklorne komunikacije na temu Kovid-19 pandemije u Srbiji. U radu su predstavljeni dominantni žanrovi folklorne pandemije koji se putem kanala digitalne komunikacije stvaraju, modifikuju i prenose u domaćem kontekstu. Cilj rada je utvrđivanje lokalnih specifičnosti i sadržaja srpskog „koronalora“, kao i analiza potencijalnih funkcija i značenja za zajednicu koja kreira, rekreira i deli ove sadržaje.

Ključne reči: koronalor; Kovid-19; internet mimovi; humor; digitalni folklor; Srbija

Uvod

Globalna Kovid-19 pandemija iznedrila je obilje raznovrsnih folklornih tvorevina, kao što je uostalom slučaj i sa drugim kriznim, prelomnim i traumatičnim događajima kroz istoriju. Ratovi i oružani sukobi, prirodne katastrofe i one izazvane ljudskim faktorom, masovni protesti, pandemije i epidemije podstiču stvaranje specifičnog, tematski usmerenog folklor. U protekle tri godine svedoci smo svojevrzne eksplozije stvaralaštva na temu koronavirusa. Brojnih verovanja u vezi sa zarazom, prevencijom i izlečenjem, oštrih reakcija „odozdo“ – otpora i eksplicitnih kritika u vezi načina upravljanja zdravstvenom i posledično socioekonomskom krizom koja je neumitno usle-

* agrubisi@f.bg.ac.rs

** Rad je rezultat druge godine rada na projektu „Čovek i društvo u vreme krize“ Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Realizaciju istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-68/2022-14/ 200163).

dila u zemlji, kao i duhovitih sadržaja koji su oslikavali gotovo svaki aspekt tzv. „nove normalnosti”, radikalno izmenjene svakodnevice provedene u uslovima pandemije. Reč je o jedinstvenom folklornom izražaju koji obuhvata sve domene ekspresivne kulture – verbalni, neverbalni i običajni folklor. Vernakularna reakcija i odgovor – kako na zdravstvenu, društvenu i ekonomsku krizu uzrokovanu pojavom i širenjem koronavirusa, neizvesnost i strah, tako i na dosadu i uznemirenost usled redukovanja socijalnih kontakata – ispoljila se u različitim žanrovima folklor: ličnim narativima, savremenim legendama, žargonu, glasinama, lažnim vestima, poslovicama i izrekama, pesmama, šalama i vicevima, grafitima, narodnoj medicini i verovanjima i (post)moderanim oblicima digitalnog folklor.

U pokušaju imenovanja folklornog stvaralaštva o Kovid-19 pandemiji odlučila sam se da koristim pojam *koronalor*. On se ispostavio kao najpodesniji i najobuhvatniji za kategorizaciju mnoštva različitih tekstova folklor koji izmiču ne samo formalno-sadržinskoj klasifikaciji, već se neretko nalaze negde između – usmenog i pisanog, verbalnog i vizuelnog, tradicionalnog i modernog, globalnog i lokalnog, digitalnog i analognog, a u velikom broju slučajeva na jednoj poroznoj granici između folklor i popularne kulture. Kako objašnjava Dragana Antonijević, savremene forme folklor neretko se ispoljavaju kao „žanrovi na međi – između folklor i popularne kulture”, i u odnosu na tradicionalne folklorne forme sa kojima svakako dele određene zajedničke osobine uvode:

„[n]ove motive i sadržaje, proistekle iz savremenog sociokulturnog i urbanog konteksta; nove postupke u obradi tradicionalne folklorne građe, kao rezultat njihove veze sa savremenom popularnom i mas-medijskom kulturom; novi kanal prenošenja poruka, posebno zahvaljujući razvoju informacijsko-komunikacijskih tehnologija (kompjuter, internet, mobilni telefon)” (Antonijević 2016, 283).

Koronalor u ovom radu koristi se kao „kišobran” pojam iz dva razloga. Dovoljno je širok da uključuje raznovrsne vernakularne sadržaje koji tematizuju pandemiju, bilo da su u pitanju tradicionalne ili savremene forme folklornog izražaja. Pored toga, ovaj pojam neizostavno upućuje na poreklo samog termina folklor. Kao što je poznato, termin folklor (*folk-lore*) uveo je upotrebu Vilijam Toms 1846. godine, u značenju „narodno znanje” kojim bi se prikladnije opisale narodne starine i narodna književnost, odnosno stare navike, običaji, svetkovine, praznoverja, balade, poslovice, koje treba sakupiti i zabeležiti jer ubrzano nestaju (Thoms 1996, 187). U skladu sa određenjem „folklor kao narodnog znanja, načina mišljenja i umetnosti” (Ben-Amos 1971, 5), koronalor u doslovnom značenju predstavlja („narodno”) znanje, mišljenje i (ne)verbalnu umetnost o Kovid-19 pandemiji. Ipak, akcenat je na simboličnim aktivnostima i akcijama onih koji stvaraju i razmenjuju ove sadržaje, te se stoga koronalor može u najkraćem definisati kao „tradicionalno

znanje koje se oslanja na praksu ili je potiče”¹ (Bronner 2016, 15). Pojam tradicije u tom smislu ne podrazumeva samo znanje iz prošlosti koje se generacijski prenosi, već obuhvata žive i življene tradicije ovde i sada – bez obzira na to da li je medij prenošenja usmeni ili se odvija putem novih tehnologija komunikacije, i da li oni koji ih (pre)nose pripadaju urbanom ili ruralnom sloju stanovništva. U okviru savremenog folklorističkog pristupa, folklor se više ne posmatra isključivo u ključu narodnih starina koje treba prikupiti, zabeležiti i time sačuvati od zaborava. Sredinom šezdesetih godina prošlog veka američki folklorista Alen Dandes redefinisao je pojam folka, tj. nosilaca folklor, naglasivši da folk čini bilo koja grupa ljudi koja deli barem jedan zajednički faktor (v. Dundes 1980, 1–19). (Pre)nosioci folklor se stoga više ne shvataju kao neobrazovano, ruralno stanovništvo čije je znanje prenošeno sa kolena na koleno usmenom licem-u-lice komunikacijom, već smo svi mi istovremeno pripadnici različitih folk grupa. Takođe, ni usmeni žanrovi više ne predstavljaju sinonim za tradiciju, niti je kriterijum usmenosti od ključne važnosti pri određenju toga šta pripada domenu narodnog stvaralaštva – brojni oblici folklor kao što su narodna umetnost, pisma, epitafi, grafiti itd. ne prenose se usmenim putem (v. Dundes 1966, 233). Pod uticajem razvoja novih tehnologija komunikacije stvaraju se novi savremeni oblici i žanrovi folkora kao što su fotokopiror, formulativne SMS i imejl poruke, fotošoplor, internet mimovi i mnogi drugi. S tim u vezi, u protekle dve decenije internet i platforme za društveno umrežavanje postali su dragocen i zapravo neizostavan teren za istraživanje savremenih oblika folklorne komunikacije (v. Blank 2009; Blank 2012; Peck and Blank 2020).

Folklorni sadržaji o Kovid-19 pandemiji koji su predstavljeni u ovom radu prikupljeni su putem digitalne etnografije kontinuiranim dvogodišnjim praćenjem domaćih socijalnih mreža i neposrednim arhiviranjem multimedijalnih i tekstualnih poruka pristiglih putem kanala mobilne komunikacije, to jest putem personalnog vajber naloga. Naravno, zbog opsega ovog rada biće prikazane samo pojedine ilustrativne jedinice folklor koji se putem kanala digitalne komunikacije stvaraju, modifikuju i prenose u domaćem kontekstu i koji predstavljaju tipične primere najzastupljenijih žanrova folklorne komunikacije o Kovid-19 pandemiji u Srbiji. Osnovno istraživačko pitanje jeste na koji način se svakodnevno iskustvo pandemije u prethodne dve godine izrazilo kroz verbalni i neverbalni folklor koji se prenosi(o) putem kanala digitalne komunikacije. Pored toga, cilj rada je utvrđivanje lokalnih specifičnosti i sadržaja srpskog koronalar, kao i analiza potencijalnih funkcija i značenja za zajednicu koja kreira, rekreira i deli ove sadržaje.

1 Navedena definicija folklor naširoko je primenljiva i izuzetno je korisna zbog toga što „ne služi samo identifikaciji cikličnih veza između mišljenja i akcije u organizaciji kulture – narodne, popularne i elitne kao i analogne i digitalne – već takođe obuhvata mnoštvo materijala sa sličnim dinamičnim kvalitetima“ (Bronner 2016, 22).

Oblici i obeležja srpskog koronalora

Jedna od osnovnih karakteristika koronalora – kako u Srbiji, tako i u svetu, jeste dominantno digitalni način transmisije i s tim u vezi pretežno multimedijalni karakter ovog stvaralaštva (v. Antonijević i Banić Grubišić 2021; Banić Grubišić 2021a; Meder 2021; Kuperjanov 2021; Sebba-Elran 2021; Hiiemäe et al. 2021). Naime, sadržaji na temu koronavirusa i aktuelne pandemije većinom su se stvarali elektronski i masovno distribuirali putem novih tehnologija komunikacije. Na platformama za društveno umrežavanje (kao što su fejsbuk, jutjub, tviter, instagram, tik tok itd.) u jeku pandemije, kao i tokom onih događaja koji su u javnosti opaženi kao prelomni i izuzetno važni – kao što su na primer pojava virusa u zemlji, proglašenje vanrednog stanja i uvođenje policijskog časa, prelazak na onlajn nastavu, otvaranje specijalnih bolnica za smeštaj bolesnika, normalizacija rada predškolskih ustanova, početak vakcinacije itd. – stvarali su se, transformisali i delili brojni tekstovi folklora koji, kao što je već pomenuto, izmiču strogoj žanrovskoj klasifikaciji. Epidemiološkom terminologijom rečeno, kako se pandemija u zemlji predstavljala i pratila u takozvanim „talasima”, isto tako su se i vernakularni sadržaji na temu koronavirusa širili u talasima i dostizali „pikove” – od perioda zatišja i usporene transmisije do bitnih događaja kada su se ovi materijali umnoženo i brzo stvarali i delili. To posebno važi za one sadržaje koje odlikuje humoristički karakter. U komparativnoj perspektivi posmatrano, bez obzira na vremensko-prostornu distancu, gotovo u svim aspektima srpski humoristički koronalor odgovara modelu razvoja humora katastrofe koji je ustanovio američki folklorista Bil Elis (Ellis 2001; 2003). Istražujući šale i viceve o terorističkim napadima 11. septembra 2001, Elis je zaključio da se ciklus šala o katastrofi uvek pojavljuje u talasima, kao i da uobičajene šale najčešće referišu na dominantne vizuelne predstave katastrofe u medijima. Takođe, odlika ovih šala jeste da recikliraju i modifikuju određene elemente (odnosno motive i zaplete) prethodnih ciklusa humora o katastrofama i transmisija ovih šala pretežno se odvija putem interneta. S tim u vezi, sledeće značajno obeležje domaćeg koronalora jeste to što je uglavnom činio reakciju na medijska izveštavanja o borbi sa koronavirusom u lokalnom kontekstu – te se stoga u najvećoj meri ispoljio u obliku takozvanog *njuzlora*, modernog žanra folkora koji u suštini predstavlja narodni odgovor na određene vesti u medijima. Prema Raselu Frenku (Frank 2011), *njuzlor* jednom rečju kritički ispituje, ističe i podvlači aktuelne društvene i političke probleme. Dugovečnost jedinica *njuzlora* se ne može meriti u „generacijama”, karakteriše ga udaljeno, beskontaktno prenošenje putem imejl komunikacije među urbanom populacijom (Frank 2011, 7). Kako isti autor zapaža, *njuzlor* istovremeno odlikuje i efemernost i tradicionalnost (Frank 2004, 634). S jedne strane, *njuzlor* predstavlja direktnu reakciju na tekuće događaje i iščezava onog trenutka kada ti događaji prestanu da budu aktuelni, dok s druge strane reciklira poznate predstave, narodne izreke i dr. vezane za prethodne slične događaje. Kao treće

preovlađujuće obeležje lokalnog koronalar, jeste upravo izraziti humoristički karakter vernakularnog stvaralaštva na temu koronavirusa. Za najveći broj folklornih tvorevina na temu pandemije koje se stvaraju i cirkulišu u Srbiji može se reći da su u manjoj ili većoj meri prožete humorom, pa su tako i one opasne i štetne glasine i savremene legende o koronavirusu ubrzo dobile svoje humorističke pandane (up. Banić Grubišić 2021a). Na kraju, domaći koronalar karakteriše izražena intertekstualnost i referisanje na dela iz književne, popularne i tradicionalne kulture.

Kao što je već pomenuto, domaće folklorno stvaralaštvo koje tematizuje pandemiju karakteriše izuzetna žanrovska raznorodnost – od ličnih priča o bolesti i ozdravljenju, savremenih legendi i glasina o poreklu i širenju virusa, formulativnih motivacionih poruka, duhovitih tekstualno-verbalnih sadržaja, preko narodnih znanja i mudrosti do humorističkog izražaja koji prožima druge oblike kao što su poslovice, izreke, pesme i grafiti o koronavirusu. U njemu se na kreativan način prepliću tradicija i savremenost, globalno i lokalno, i ukrštaju poznati i novi(ji) oblici – posebno kada je reč o naširoko poznatim primerima iz srpskog korpusa tradicionalnog usmenog stvaralaštva. To su na primer, modifikovana verzija *Kremanskog proročanstva* prilagođena aktuelnom trenutku, parodija epske pesme *Početak bune protiv dahija*, šale o smešnim pandemijskim situacijama u kojima su se našli tipski likovi domaćih verbalnih viceva² (Mujo i Haso, Perica, Piroćanac, Zemunac) itd. Koronalar ne nastaje samo transformacijom i prilagođavanjem usmenih oblika narodne proze, već i modifikacijom poznatih pisanih formi – kao što su dečija poezija i rime koje su preobučene u humorističko korona ruho. Tokom perioda vanrednog stanja i uvođenja policijskog časa, mrežom su kružili brojni primeri malih folklornih oblika kao što su motivacione poruke i kratka nostalgična cirkularna pisma o tome kako se nekad živelo bolje. Ove poruke o navodnim velikim istinama koje je pojava pandemije ogolila, u velikoj meri bile su prožete antimodernizacionim i antiglobalističkim idejama. Najčešće su bili u pitanju stihovani ili prozni oblici, ponekad poslati/objavljeni uz prateću fotografiju, koji su nosili svojevrstne poruke ohrabrenja „zaključanom” i uplašenom stanovništvu o tome da treba ceniti jednostavnost i one male, svakodnevne trenutke provedene u domu i u krugu porodice. Na primer, kao ilustracija rečenog može poslužiti sledeća rado prosleđivana motivaciono-nostalgična poruka:

„Pa ovo bre nije korona nego socijalizam! Završiš sa poslom u petak u 15h. dođeš kući. Odmaraš od petka do ponedeljka. Niko te ne cima, nikom se ne žuri. Para imaš koliko imaš. Isti kurac. Svi se sekiraju za tvoje zdravlje. Zove te familija. Igraju se karte. Žene opet mese kolače. U određeno vreme se gleda dnevnik i mušica ne sme da se čuje. Ništa za predsednika ne sme da se kaže. U crkve zabranjeno da se ide. Ljudi opuštено spavaju u parku (jes emigranti al nema veze). Nikome ni zaštita [sic.] nije frka. O penzionerima se vodi računa. Jebem ga, da l je ovo boles' il lek. TITO TI LI SI?”

2 O tipskim likovima verbalnih viceva u srpskoj kulturi v. Ljuboja 2001; Trifunović 2009.

Pored navedenog, značajan deo domaćeg folklornog stvaralaštva na temu virusa činile su savremene legende o Kovid-19 pandemiji koje većinom predstavljaju lokalizovane varijante globalno poznatih i popularnih legendi. Na osnovu sistematizacije najrasprostranjenijih priča o koronavirusu, savremene legende o pandemiji obuhvataju nekoliko oblasti – pitanja porekla, pitanja širenja i pitanja kako se boriti protiv virusa (Kitta and Brodie 2020, 2). Kao i u drugim delovima sveta, i u Srbiji su se u formi tekstualnih cirkularnih poruka razmenjivale apsurdne teorije zavere, glasine o poreklu, transmisiji i načinima prevencije zaraze novim virusom (v. Pavlović 2021; Banić Grubišić 2021a). Zbog specifičnosti fejsbuk komunikacije i lakšeg daljeg deljenja – ovi sadržaji su uglavnom kratki i često sadrže vizuelni aspekt, ili kombinaciju teksta i slike. Društvene mreže bile su mesta gde su se razmenjivala iskustva, kao i narodna znanja i mudrosti, prosleđivanjem savetodavnih poruka o izlečenju korišćenjem tradicionalnih lekovitih sredstava, različitih narodnih lekova koji se na ovim prostorima upotrebljavaju od davnina – od konzumacije orgomnih količina belog luka preko upotrebe masti pojedinih domaćih i divljih životinja do čajnih mešavina spravljenih od samoniklog bilja. Kao efikasni načini prevencije zaraze i dezinfekcije površina koje bi mogle da dođu u kontakt sa virusom, navođeni su rakija šljivovica, kao i verovanje da će svakodnevno kađenje kuće tamjanom zaštititi ukućane od bolesti (Antonijević i Banić Grubišić 2021, 402). Narativi o koronavirusu koji su kružili društvenim mrežama i diskusionim forumima bili su snažno oblikovani konspiracijskim mišljenjem – pandemija je doživljena kao zavera Zapada i „moćnih sila”, koronavirus je veštački nastao u laboratoriji sa ciljem smanjenja/istrebljenja čovečanstva ili se pak njegovo postojanje u potpunosti negiralo (Banić Grubišić 2021a, 151). U okviru savremenih legendi, glasina i lažnih vesti o virusu, u našoj zemlji posebno se ističu priče o vakcinaciji. Kada je početkom 2021. godine započeta imunizacija stanovništva Srbije protiv koronavirusa, mrežom su kružili brojni verbalni i vizuelno-verbalni sadržaji čija je osnovna odlika bila vakcinalni skepticizam i otpor spram dobrovoljne vakcinacije – stvaranjem i razmenom ovih sadržaja izražavale su se sumnje u ispravnost, bezbednost, kao i delotvornost dostupnih vakcina (Banić Grubišić 2021b, 21; Žikić 2022). Analiza sadržaja konspiracijskih narativa o Kovid-19 pandemiji pokazuje da su oni:

„...[s]vojevrsni mozaik, brikolaž sastavljen od poznatih elemenata i zapleta popularnih savremenih legendi i glasina. U njima se nalaze elementi kriminalističkih legendi o krađi organa, merkantilnih legendi o kontaminaciji uvoznih proizvoda, ranijih glasina o fantomskim helikopterima i etioloških legendi o veštačkom postanku virusa. Jednom rečju, recikliraju se poznati narativi o zarazama u prethodnim epidemijama (SARS, SIDA, svinjski grip) tako da ove priče imaju identične narativne zaplete i motive.” (Banić Grubišić 2021a, 153)

Iako su internet mimovi u kojima se prikazuje gotovo svaki aspekt pandemijske svakodnevice i kolažirane vizuelne i tekstualne reprezentacije medijskih izveštavanja o pandemiji i koronavirusu najzastupljeniji materijali kada je reč o

digitalnoj transmisiji koronalara, potrebno je na ovom mestu napomenuti da se folklor pandemije nije stvarao i prenosio isključivo elektronskim putem niti se može svesti samo na digitalne oblike. Tome u prilog, između ostalog, govore i nove reči u srpskom jeziku koje su nastale pod uticajem pojave virusa i izmenjenih uslova života u pandemiji. Na primer, Ildiko Erdei (2021) je prikupila primere lokalnog žargona o Kovid-19 pandemiji koji je uglavnom nastao kao igra reči sa terminom koronavirus. Kako beleži Erdei, „*koronirati* znači oboleti od korone, a *koroniran* je oboleli”, „*koronulost* se odnosi na opštu slabost”, „*koronoša* je onaj koji prenosi virus”, dok „*zakoronašiti se* znači pridržavati se svih preporučenih preventivnih mera” (Erdei 2021, 62). Takođe, u okviru domaćeg dečijeg folklor, istovremeno sa pojavom virusa u zemlji pojavila se i nova igra inspirisana zarazom koronavirusom. Kako na osnovu terenskog istraživanja sprovedenog među decom mlađeg školskog uzrasta u jednog beogradske osnovne škole navode Aleksandar Krel i Đorđina Trubarac Matić, dečija igra korona³ nastala je spontano početkom 2020. godine i praktikovala se u školskom dvorištu tokom onih perioda kada se nastava održavala neposredno u školi (Krel i Trubarac Matić 2022; Trubarac Matić i Krel 2022). Prema autorima, igrovna aktivnost *korona* tipološki pripada dečijim igrama gonjenja/proganjanja i najbližnja je poznatoj dečijoj igri *šugice* (Krel i Trubarac Matić 2022, 276). Ova dečija igra predstavljala je „vid folklorne komunikacije pomoću koje je zajednica dece projektovala unutrašnje psihološke tenzije generisane tokom specifičnih okolnosti koje su nastale proglašavanjem pandemije u zemlji” (Trubarac Matić i Krel 2022, 707).

Pored toga što je koronavirus bio predmet književno-poetske obrade, pandemija je opevana i u prigodnim muzičkim pesmama kako etabliranih tako i amaterskih izvođača različitih muzičkih žanrova (v. Čolović 2020, 131–150). Posebno se ističu muzičke numere do tada anonimnih i amaterskih muzičara, „pevača iz naroda”, koji su uz pratnju narodnih instrumenata (obično su to harmonika ili gusle) duhovito opevali nevolje sa karantinom ili se na humorističan način usprotivili vođenju zdravstvene politike u zemlji. Njihovi amaterski muzički video klipovi snimljeni u dnevnim sobama ili na terasama koje su potom postavili na društvenu platformu jutjub postali su ubrzo viralni i u vrhu domaćeg jutjub „trendiga”. Na osnovu iznetih primera, jasno je da se koronalar, bez obzira na preovlađujući digitalni način prenošenja (tokom perioda trajanja policijskog časa socijalni odnosi i kontakti većinom su se prelili u „onlajn” prostore socijalnosti), jednako živo stvara i održava i u tzv. „oflajn” sferi. Zapravo, preplitanje i prelivanje folklornih tvorevina na temu pandemije iz onlajn prostora u oflajn svet i obratno uočljivo je u brojnim primerima. Određeni folklorni materijal koji je mrežom cirkulisao u formi slikovnog makroa (eng.

3 Igra se prenosila usmenim putem među decom i prošla je kroz nekoliko modifikacija, odnosno autori su zabeležili postojanje dva osnovna tipa i dalje podvarijante igrovne aktivnosti korona koji su bili aktuelni u različitim vremenskim periodima – tokom školske 2019/2020. i 2020/2021. godine (v. Krel i Trubarac Matić 2022, 271–276).

image macro) nedugo zatim se našao na nekom zidu u obliku grafita, izjave predstavnika Kriznog štaba preoblikovane su u ironične heštegovе, a usmeni etnički vicevi o tome kako pripadnici pojedinih manjina doživljavaju pandemiju postali su internet mimovi ili fotošop kolaži.

Savremeni žanrovi digitalnog koronalora

Među savremenim oblicima koji se stvaraju i prenose digitalnim kanalima komunikacije najzastupljeniji su internet mimovi, fotošop kolaži i druge kratke forme kao što su duhovite dogodovštine i opservacije u formi fejsbuk personalnih objava. Anonimno autorstvo, to jest kolektivno vlasništvo, višestruko postojanje i varijabilnost, kao i prenošenje neformalnim komunikacijskim kanalima, nesumnjivo ih čine (post)modernim folklornim stvaralaštvom.

Kada je reč o vizuelnim i vizuelno-tekstualnim sadržajima digitalnog, odnosno internet folklor, različiti termini su korišćeni u cilju bližeg određenja i imenovanja ovih fenomena. Na primer, Bil Elis je nazvao vizuelno-tekstualne šale *novim formama narodne umetnosti* – „sajberkarikaturama” (Ellis 2001), Sajmon Broner „varijabilnim humorističkim fotopastišima” (Bronner 2009, 33), dok ih drugi jednostavno određuju kao *fotošoplor* (Meder 2008; Foster 2012; Peck 2014). Slikovni makroi (eng. *image macro*), kao najpopularnija forma internet mimova i fotošop kolaži, nedvosmisleno imaju preteču u ranijim žanrovima modernog folklor – kao što je fotokopirlor/kserokslor.⁴ Isto tako, fotokopirlor se prenosi(o) putem modernih tehnologija, a ne usmenom komunikacijom. Uprkos tome, fotokopirlor je nesumnjivo posedovao određena svojstva usmenog folklor. To su vernakularna varijabilnost tj. kreativna aktivnost, oslonjenost na „deljeno znanje” i, bez obzira na poreklo u trenutku stvaranja i kasnije upotrebe, jedinice fotokopirlora bile su kolektivno vlasništvo i prenosile se kroz neformalne kanale komunikacije (Hatch and Owen Jones 1997, 264). Stoga i slikovni makroi i fotošop kolaži isto tako čine deo folklor samim tim što „predstavljaju neformalno prenošenu tradicionalnu kulturu” (Jorgensen 2021, 23).

U literaturi, kao i među korisnicima interneta, postoje određena neslaganja u vezi toga šta se sve može uvrstiti pod fenomen internet mimova.⁵ U

4 Sredinom sedamdesetih godina prošlog veka, Alen Dandes je sa saradnicima započeo pionirska istraživanja fotokopirlora tzv. urbanog folklor kancelarije, tom prilikom prikupivši obilje tekstualnog i tekstualno-vizuelnog materijala koji su zaposleni kopirali i prosledivali dalje (v. Dundes and Pagter 1992).

5 Konceptualna zbrka u vezi određenja današnjeg fenomena internet mimova može se pripisati gledištima evolucionog biologa Ričarda Dokinsa. Naime, Dokins je sredinom sedamdesetih godina prošlog veka skovao termin mim u cilju objašnjenja kulturne transmisije. Prema njegovoj definiciji mimovi su male kulturne jedinice transmisije, analogne genima koje se šire od osobe do osobe kopiranjem ili imitacijom – to mogu biti melodije, fraze,

vernakularnom diskursu korisnika interneta, termin internet mim se koristi da bi se opisalo širenje šala, glasina, video klipova i veb sajtova od osobe do osobe putem interneta (Shifman 2014, 2). Neretko se internet mimovi pogrešno izjednačavaju sa viralnim sadržajima. Viralno prenošenje podrazumeva obilno deljenje određenog sadržaja ili linka onlajn, pri čemu sadržaj ostaje identičan originalnoj objavi i ne dolazi do njegove modifikacije za svaki novi post ili deljenje (Kaplan i Nova, 2022, 8). Nasuprot tome, suštinska karakteristika internet mimova jeste dalja modifikacija, to jest reinterpretacija sadržaja/mimske matrice i stvaranje brojnih varijanti pri daljoj transmisiji. Jedna od najčešće citiranih definicija internet mimova je ona koju je predložila Limor Šifmen (Shifman 2014). Prema ovoj autorki internet mimovi su „grupa digitalnih jedinica koje dele zajedničke karakteristike, sadržaj, formu i tačku gledišta; koje su kreirane sa svešću o prethodnicima; koje internet korisnici prosleđuju, imitiraju i transformišu” (Shifman 2014, 41). Limor Šifman je kategorizovala podžanrove internet mimova u tri grupe: 1) žanrove koji su zasnovani na dokumentaciji događaja iz svakodnevnog, „oflajn” života i koji se potom prenose u „onlajn” sferu; 2) žanrovi koji su zasnovani na eksplicitnoj manipulaciji vizuelnih ili audiovizuelnih masmedijskih sadržaja; i 3) žanrovi koji su se razvili iz „novog univerzuma digitalnog i mimoski orijentisanog sadržaja” (Shifman 2014, 118). Slikovni markroi predstavljaju najpopularniji žanr internet mimova. U najkraćem bi se mogli opisati kao šablonska kombinacija slike i teksta – to su „vizuelni formati koji grafički kombinuju određene tipove slika i tipografskih elemenata, na osnovu prepoznatljivih modela” (Kaplan i Nova, 2022, 10). Danas je njihovo stvaranje znatno olakšano postojanjem android aplikacija i veb stranica tzv. „mim generatora”⁶ pomoću kojih je moguće napraviti internet mim jednostavno i brzo u svega nekoliko klikova.

Internet mimovi i fotošop kolaži o Kovid-19 pandemiji u Srbiji načelno se mogu podeliti na one globalne i autohtone. Globalno popularni internet mimovi, su zapravo adaptirani i transformisani u domaćem kontekstu, tj. oni predstavljaju globalnu varijantu. Autohtoni sadržaji su generisani u lokalnoj sredini i najčešće čine sociopolitički komentar/reakciju na tekuće okolnosti i time predstavljaju oštru kritiku aktuelnih zdravstvenih, političkih, medijskih ili širih društvenih događaja u Srbiji. I jedni i drugi, kako će na sledećim primerima biti pokazano, se u manjoj ili većoj meri mogu tumačiti u ključu njuzlora. Naime, prema Raselu Frenku, pojedinci koji stvaraju i prosleđuju njuzlor posvećuju veliku pažnju vestima i njihovom „opozicionom čitanju” (Frank 2011, 12). S tim u vezi, za razumevanje bilo kog primera njuzlora potrebno je opsežno pozadinsko znanje o događajima koji su prethodili stvaranju konkretnih materijala.

apstraktna verovanja itd. (Shifman 2014, 9). Za Dokinsa mimovi su kao i geni – umnoživači koji prolaze varijaciju, takmičenje, selekciju i pamćenje (Shifman 2014, 9).

6 Npr. <https://imgflip.com/memegenerator/>; <https://memegenerator.net/>; <https://www.kapwing.com/meme-maker>

Drugim rečima, njuzlor se ne može shvatiti bez upućenosti u širi lokalni kontekst i okolnosti koje su prouzrokovale ili uslovile stvaranje ovih sadržaja.

Akteri autohtonih internet mimova i fotošop kolaža o Kovid-19 pandemiji u Srbiji su „obični” ljudi i poznate ličnosti (iz sveta sporta, zabave, medija, zdravstva i politike). Veliki broj slikovnih makroa i fotošop kolaža kreiran je iz perspektive običnog čoveka – oni prikazuju na koji način se pojedinac suočava i snalazi u novonastalim okolnostima (pojava novog virusa, uvođenje vanrednog stanja i zabrana kretanja tokom policijskog časa, poštovanje epidemioloških mera – obaveza fizičke distance, nošenja maski, školovanje i rad od kuće itd.). Kako zapažaju Žikić, Stajić i Pišev (2020, 951) pojava koronavirusa dovela je do destabilizacije svakodnevnog života – „ono što je pogođeno kovidom-19 u sociokulturnom smislu jeste naša svakodnevica, i kao takva predstavlja referencijalnu tačku normalnosti onda kada se govori o životu pre, za vreme i nakon stanja opšte zaraze kovidom-19.” Tematski ovi sadržaji se ne razlikuju od jedinica koje su stvarane i prenošene u drugim državama sveta, što je sasvim očekivano, budući da je u pitanju globalna pandemija, te su kroz internet mimove iskazane globalne preokupacije i brige (up. Norstrom and Sarna 2021; Meder 2021; Sebba-Elran 2021; Kuperjanov 2021; Hiiemäe et al. 2021; Predojević 2021). Veliki broj digitalnih humorističkih sadržaja odnosi se na doživljaj svakodnevce u novim i radikalno izmenjenim životnim okolnostima, koji na duhovit način prikazuju svakodnevne nedaće tokom vanrednog stanja i karantina. U vizuelno-verbalnoj igri reči patike za trčanje zamenile su kućne papuče, a bikini za plažu postao je trodelni kupaći kostim uz nezaobilaznu zaštitnu masku za lice.

Karantinke

JUST DO IT.

Trikini 2020.

Sledeći primeri pokazuju na koji način je jedan globalno raširen internet mim adaptiran u domaćoj sredini i time predstavljaju lokalni oblik njuzlora. Pod globalnim internet mimom podrazumeva se „tekst” koji je naširoko preveden – prilikom procesa prevođenja tekst se može prevesti bez značajnih izmena, ili može doći do dramatične promene značenja koja odgovara lokalnom kontekstu (Shifman and Thelwall 2009, 2569). U pitanju je stripovani šablon poznat pod nazivom „uspavani mozak mim” ili „mozak pred san mim” (eng.

sleeping brain meme; brain before sleep) koji se najčešće koristi za izražavanje anksioznih stanja.⁷ Rečenica koja se često mogla čuti tokom 2020. godine na sednicama Kriznog štaba i prilikom izjava doktora i predstavnika zdravstvenih institucija u medijima – bila je „naredne dve nedelje su ključne”. Ova fraza je postala svojevrstni internet mim i našla se u mnogim šaljivim vizuelnim sadržajima na temu pandemije u Srbiji. Drugi primer, takođe je reakcija na vesti u medijima. Sredinom aprila 2020. godine premijerka Srbije je izjavila da će oboleli od Kovida-19 lečiti krvnom plazmom osoba koje su bile zaražene i uspešno izlečene od bolesti.⁸ U isto vreme, vlasnik televizije Pink, Željko Mitrović, podelio je na personalnom twiter nalogu fotografiju koja prikazuje Mitrovića prikačenog na mašinu za ozoniranje krvi, sa bocom ozona pored sebe i cevčicom u veni, uz objašnjenje: „podsećanje da sam prvi u svetu pomenuo pre 30 dana da se korona alternativno može rešiti Ozonom, obogaćenim kiseonikom ili posebnim frekencijama! [sic.] Ozoniranje krvi bi stvorilo peroksid koji uništava i viruse i bakterije kada je u krvi! Ja sam sebi ozonirao krv.”⁹ Pomenuta fotografija ubrzo je postala viralna i bila predmet obrade u brojnim slikovnim makroima i fotošop kolažima koji su kružili mrežom.

Sledeći primer istovremeno predstavlja i autohtoni humoristički sadržaj generisan u lokalnoj sredini, ali i globalnu varijantu – budući da koristi određene elemente globalno popularnih mimova. Kao i u drugim slučajevima, za razumevanje ovog internet mima neophodno je detaljno poznavanje dnevopolitičkih događaja, odnosno praćenje vesti u medijima, kao i poznavanje globalne kulture

7 Poreklo ovog internet mima smešta se u 2017. godinu kada je ilustratorica Hana Hilem kreirala dati vebstrip za sajt Bazfid. Naredne godine ovaj strip postao je šablonska mimska matrica stekavši popularnost na internet forumu reddit. <https://knowyourmeme.com/memes/are-you-going-to-sleep>

8 <https://www.slobodnaevropa.org/a/30561411.html>

9 <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=Terapija-ozonom-koju-promovise-Zeljko-Mitrovic-nije-zastita-od-korone-656>

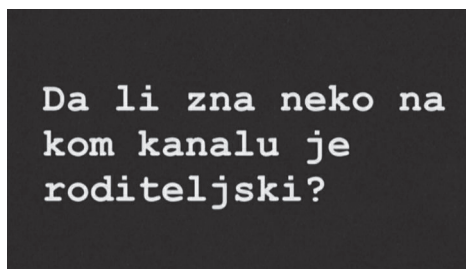
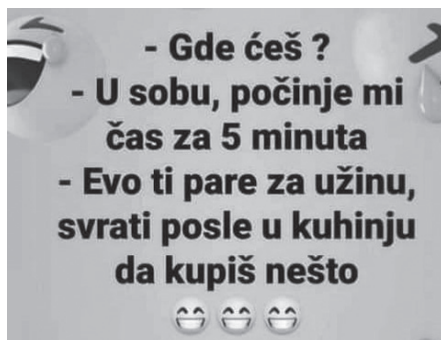
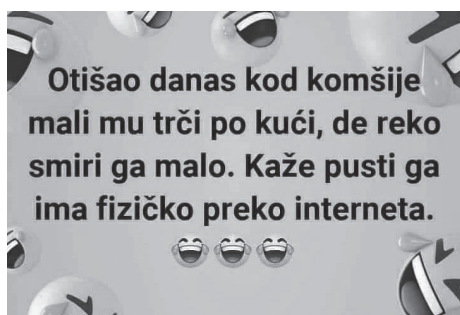
internet mimova. Ovaj internet mim koji prikazuje političara Čedomira Jovanovića urađen je kao aluzija na veoma rasprostranjenu „pre – posle” mimsku matriču, uz dodavanje popularnog mimoskog aktera „Dodž” (eng. *Doge*).¹⁰ Drugi deo slike referiše na zarazu Jovanovića koronavirusom, dok je prvi deo slike referenca na događaj koji se dogodio jula meseca 2020. godine kada je lider LDP-a pretukao teniskim reketom vlasnika jednog centra za fizikalnu terapiju.¹¹

Tekstualni sadržaji koji prikazuju duhovite dogodovštine i uzgredne opservacije tokom pandemije Kovid-19 kreirani su tako da nalikuju formi personalnih objava na društvenoj mreži fejsbuk. Drugim rečima, uobličeni su sa idejom da izgledaju kao lično iskustvo, to jest saopšteni su iz lične perspektive – kao događaj, opservacija ili pitanje. Upravo ta „statusna” karakteristika (postaviti status na fejsbuk platformi – o tome kako se neko u datom trenutku oseća) je jedna od temeljnih odlika ciklusa tekstualnih šala o koronavirusu u Srbiji. Kako pokazuju pojedina kvalitativna istraživanja, svakodnevni događaji koji su vezani za posao i dom, provođenje slobodnog vremena sa porodicom, partnerom ili prijateljima predstavljaju primarni fokus humora na fejsbuku (Pennington and Hall 2014, 12). Teme ovih sadržaja istovetne su kao i teme internet mimova i fotošop kolaža o pandemiji – socijalna izolacija, srodnički odnosi, rad i školovanje od kuće, prevencija i lečenje, epidemiološke mere, kritka postupaka „struke” i političara itd.

10 Pas rase Šiba inu postao je popularni akter brojnih internet mimova (najčešće slikovnih makroa i animiranih video klipova) od 2013. godine do danas v. <https://knowyourmeme.com/memes/doge>

11 Neposredno nakon ovog događaja kreirano je mnoštvo digitalnih humorističkih sadržaja na kojima je lik Jovanovića fotošopiran na telo tenisera Rodžera Federera (uz opis Čederer) ili na telo fiktivnog džedaj ratnika (uz opis Čedaj).

Digitalna transmisija (neo)tradicionalnog koronatora

Verbalno folklorno stvaralaštvo na temu Kovid-19 pandemije jednako je bogato i raznovrsno kao i ono vizuelnog ili tekstualno-vizuelnog tipa. Za ilustraciju verbalnog koronatora koji se u proteklih dve godine prenosio na društvenim mrežama i putem kanala mobilne komunikacije, biće prikazano nekoliko primera – duhovite dečje pesmice i rime i oni sadržaji koji su nastali sa idejom ironijskog podražavanja naširoko poznatih dela iz srpske narodne tradicije – kao što su *Kremansko proročanstvo* ili epska pesma *Početak bune protiv dahija*. Dečje pesmice i rime takođe predstavljaju parodije na dela iz globalne i nacionalne folklorno-književne zaostavštine. Kako ističu Dundes i Pagter, „stresni i traumatični događaji nacionalnog ili međunarodnog opsega često stimulišu stvaranje novog folklor – iako je novi folklor ustvari prurušeni stari folklor” (Dundes and Pagter 1991, 302). Analizirajući karakteristike savremenih folklornih formi, kao što su formulativne imejl i SMS poruke, Dragana Antonijević takođe zapaža njihovu srodnost i prisnost sa čitavim nizom tradicionalnih usmenih i pisanih formi, kao što su zagonetke, pitalice, izreke, narodne mudrosti, aforizmi, zdravice, čestitke, vicevi, šale, rugalice, podrugalice, kletve itd. (Antonijević 2016, 283). Ove verbalne sadržaje koronatora isto možemo posmatrati u ključu njuzlora, jer je povod za njihovo stvaranje i dalju modifikaciju bila upravo reakcija na medijske vesti u vezi sa pojavom i širenjem virusa, kao i izjave srpskih političara o Kovid-19 pandemiji.

Razbole se lisica
Suši se ko grana
Dobila coronu
Od nekog jarana

Virus stalno mutira
Pa je jače steže
Zato Vučić zove
U pomoć Kineze

Da ti draga nađe lek
Trudiće se Kina
A ti ne smeš da bežiš
Iz svog karantina

Krupne suze lisici
Padoše u krilo
Da je masku nosila
Lakše bi joj bilo

Na primer, poznata dečija pesma *Razbole se lisica* autora Momčila Tešića, izmenom i dopisivanjem određenih stihova u doba koronavirusa zadobila je novo značenje. Uz edukativno-preventivnu epidemiološku po(r)uku – propagiranje poštovanja epidemioloških mera, anonimni autor se osvrće i na jedan u medijima izuzetno praćen političko-diplomatski događaj. Krajem marta meseca 2020. godine predsednik RS se sastao sa ambasadorom Narodne Republike Kine Čen Bo i tom prilikom izjavio: „Zato vas molim da nam pošaljete sve što možete (...) Da nam pošaljete od maski, rukavica... Treba nam desetina miliona maski, rukavice, respiratori... Bukvalno svega, a ponajviše nam treba vašeg znanja i ljudi koji bi želeli u Beograd i Srbiju da nam pomognu kako da iz ove teške krize izađemo (...)”¹²

Druga dečija pesmica koja je transformisana i adaptirana da odgovara situaciji Covid-19 pandemije u Srbiji je „Deset ljutih gusara”, dečijeg pisca Ljubivoja Ršumovića. Pomenuta pesma, koja je naširoko poznata na ovim prostorima, svakako priziva i čuveno delo Agate Kristi – „I ne osta ni jedan”. Ovaj roman je objavljen 1939. pod naslovom „Ten Little Niggers”, koji je s druge strane inspirisan istoimenom dečijom pesmicom čije je poreklo u usmenoj tradiciji SAD.¹³ U prvobitnoj varijanti „Deset malih kovida”, koja je kružila na platformama za društveno umrežavanje i diskusionim forumima na internetu u Srbiji, referiše se na zarazu koronavirusom poznatih ličnosti iz sveta politike, sporta i estrade.

12 <https://www.politika.rs/sr/clanak/450143/Kineski-strucnjaci-stizu-u-Srbiju-do-kraja-nedelje>

13 Pored „Ten Little Niggers”, jedna od varijanata ove dečije nabrajalice je i „Ten Little Indians” v. <https://folkloreforum.net/2009/05/01/%E2%80%9Cten-little-niggers%E2%80%9D-the-making-of-a-black-man%E2%80%99s-consciousness/> ; <https://indiancountrytoday.com/archive/the-history-of-ten-little-indians> .

Deset malih kovida	Pet malih kovida
Tražilo je hosta	Prate ko još zeva
Jedan uze Vulina	Meta su im poznati
Sad ih devet osta	Pade srpska keva
Devet malih kovida	Četri mala kovida
Virus nije varka	Jedan je veseljko
Dok se ovaj kreveljio	Za oko mu zapao
Ušao u Marka	Ražnatović Veljko
Osam malih kovida	Tri mala kovida
Tenisere vole	Ko tri mala zmaja
Dok je žurka trajala	Na čas skide hidžabu
Pao Džouker Nole	Pa pade i Maja
Sedam malih kovida	Dva mala kovida
Jedan ovolicki	Sad se jako glođu
Dok si reko reket	Ko da uzme Brnabu
Posednut Trojicki	A ko samog Vođu
Šest malih kovida	Samo jedan ostade
Malo dame peca	Sve nas gleda mrko
Čitajući Deretića	Drug mu čuo Nestora
Osvojena Jeca	Pa od smeħa crko

Druga varijanta, pojavila se nakon vesti da predškolske ustanove u Srbiji ponovo počinju sa radom od 11. maja 2020. godine.¹⁴

Deset vaspitačica, na 2m krevet, samo što sam kinuo ostalo ih devet.	Pet vaspitačica lete kao leptiri, prišao sam još jednoj, sad ih je samo četiri.
Devet vaspitačica još ne znaju ko sam, uzeo sam maramicu ostalo ih osam.	Četiri vaspitačice bes u njima vri, svi smo nezaštićeni i gle sad ih je tri.
Osam vaspitačica, sa maskom ih gledam, skinuo sam masku ostalo ih sedam.	Tri vaspitačice nadgledaju nas sve, na sve strane bolesni i njih je sad dve.
Sedam vaspitačica sad slušaju vest, da kad malo kinem ostaće ih šest.	Dve vaspitačice i dečica vredna, samo nos da obriše ostala nam jedna.
Šest vaspitačica sad sanjaju svet.	Jedna vaspitačica pustila nam crtić, otišla na Sajam, zatvorili vrtić.
Zagrlio sam jednu ostalo ih pet.	

Treća varijanta, vezana je za izjavu premijerke Srbije u emisiji Hit tvit na TV Pink. Tom prilikom, Brnabić je nastojala da objasni na koji način se evидентiraju zaraženi i preminuli od kovida-19, rekavši: „Krenem na infektivnu kliniku da me prime, ili u Dragišu Mišović, i udari me autobus, poginem. I ja sam naravno preminula, je l, u toj bazi podataka. Mislite da treba da se brojim kao da sam preminula od kovida-19? I takvih ima xy slučajeva.”

14 <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-51905349>

Krene deset zaraženih U Simpo po krevet Jednog zvizne autobus Ostane ih devet	Zvali ih na Zlatibor Ziplajnom do tamo Otkaći se jedna sajla Sad ih četiri samo
Nastave do pijace Da kupe po bostan Seljak prođe traktorom Ostane ih osam	I dok pljesneš dlan o dlan Nesreće se zbroje Sevne grom u koprive Ostalo ih troje
Jedan htede do doktora Knjižicu da preda Naleti na Kavčane Ostalo ih sedam	Idu tako čudna trojka U kafić su seli Padne s krova saksija Na dvoje se sveli
Ostali se rastužiše Na tu strašnu vest Jedan svenu tu od stresa Ostalo ih šest	I sad se zagledaju Imaju l' simptome Koji li će od njih dvoje U bazu Korone...
Onda krenu do komšije Da poprave crep Jedan padne s krova Ostalo ih pet	

Objašnjenje premijerke o evidenciji preminulih dalje se parodiralo i ismevalo i u drugim verbalno-vizuelnim jedinicama folkloru pandemije. Kao što je već pomenuto i kako pokazuju sledeći primeri fotošop i njuzlora, u značenje ovih jedinica folkloru nije moguće proniknuti bez detaljnog poznavanja šireg konteksta njihovog nastanka. Drugim rečima, humoristički fotošoplor odlikuje istaknuta referencijalnost, odnosno intertekstualnost, te stoga pojedinci koji nisu upoznati sa izjavom premijerke neće shvatiti poentu šale.

Jedna od poruka koja je cirkulisala mrežom tokom marta meseca 2020. godine, i koja je nešto kasnije (početkom aprila iste godine) pristigla i u vajber inboks autorke rada, je tekst naslovljen „Kremansko proročanstvo”. Tekst je napisan ćirilničnim pismom i prilaže se u izvornom obliku:

Оне године чија прва два броја буду иста као друга два броја, исти они жути људи који ће пити воду са реке Рзава, донеће у Јевропу неку болештину. Та болештина ће бити нешто кад од промаје стегне кијавица и многи неће обраћати пажњу на њу, него ће се чак с том кијавицом и спрдати. Али ће многи други умрети од исте те кијавице, која за оне прве буде била маџи кашаљ.

Од те болести најгоре ће проћи Талијани, где ће силан свијет крепати, али ће неки други њихови Талијани у исто време радосно певати на својим пенџерима и доксатима. У то време ће људи имати нека сокоћала на којима ће моћи да виде друге људе који буду седели чак у Ужицу, а можда и у Бијограду. Људи ће преко тих сокоћала писати и трућати разновразне будалаштине и само ће непотребно панику дизати, па ће та као кијавица од промаје испасти гора него што јесте.

Ипак, Србију ће спасти њен мудри књаз који неће бити од овијех лоза које знамо, него од неке сасвим нове, растом височије, лозе. Тај књаз ће увести некакве мјере и законе помоћу којих ће његови видари и лечници на концу победити болештину.

После тога, сви ће хтети да живе у Србији – и жути људи и црни Арапи и тај наш књаз ће их све пуштити к нама и биће добро и Србима и тим новим народима што нашу Србију буду населили.

Креманско пророчанство

Kremansko proročanstvo se pripisuje navodno vidovitoj porodici Tarabić iz sela Kremana. U savremenoj srpskoj istoriji, ovo proročanstvo upotrebljavalo se i prizivalo u događajima velikih društvenih i političkih kriza (Toskić 2014; Stajić 2015). Kako zapaža Mladen Stajić, sadržaj proročanstva je kroz istoriju značajno menjan, dopisivan i prilagođavan aktuelnim društvenim okolnostima te se može reći da ono „predstavlja živi organizam koji je sposoban da u sebe utka savremene političke događaje i ličnosti” (Stajić 2015, 113). U kontekstu političke upotrebe, Kremansko proročanstvo je aktualizovano u konkretnim istorijskim događajima – kao što su ubistvo Kneza Mihaila, najava Majskog prevrata, najava Prvog svetskog rata, najava buduće demokratske države dvehiljaditih, te se kao zajedničke osobine njegove aktualizacije, prema Jeleni Toskić, mogu navesti – krizna situacija, neizvesnost, vladari, legitimnost vladavine i mistifikacija događaja (Toskić 2014, 306). Iako na prvi pogled može delovati da ovo navodno „proročanstvo” predstavlja podršku aktuelnoj vlasti u borbi sa pandemijom, zapravo je u pitanju ironijsko-satirični osvrt na izjave predsednika Srbije u medijima koje se u najkraćem mogu opisati kao: država je u krizi, ali uprkos svemu pobićemo „nevidljivog neprijatelja”. To se može zaključiti ne samo na osnovu očigledno šaljivog prizivanja Tarabića i Kremanskog proročanstva, već i na osnovu kanala difuzije, odnosno grupe pojedinaca

koji dalje prosleđuju ove poruke.¹⁵ Naime, autorka rada je putem vajbera dobila ovu poruku od osobe koja ne podržava aktuelnu vlast. S tim u vezi, pitanje konteksta stvaranja i transmisije jedinica folklora postavlja se kao izuzetno važno jer su prenošenje i razmena elektronskog folklora zakomplikovani nedostatkom kontekstualnih elemenata koji pomažu u posredovanju značenja – primaoci ne mogu da se oslone na neverbalne, vizuelne ili auditivne elemente kako bi procenili cilj ili nameru poslate poruke (Hathaway 2005, 36). Na osnovu sledećeg primera, Početak bune protiv koronskog zuluma takođe možemo uvideti značaj konteksta difuzije folklora. Parodiju epske pesme Početak bune protiv dahija je u literaturi prvi zabeležio Milnović (2020) uz napomenu da je autorstvo ovog dela poznato, da bi se daljim prosleđivanjem podatak o autoru izgubio i pesma je prosleđivana u formi anonimnog autorstva. Zbog dužine, u ovom radu biće prikazani samo pojedini stihovi koji predstavljaju ne samo kritiku načina upravljanja pandemijom u zemlji, već se referiše i na druge dublje probleme i prilike u zemlji – od niskih plata, preko privatizacije, do drugih svakodnevnih problema građana Srbije.

Bože mili! Čuda velikoga!
 Kad se čaše po zemlji Srbiji,
 Po Srbiji zemlji da prevrne
 I korona postane sudija,
 Tu knezovi nisu radi kavzi,
 Nit' su rade silne izjelice,
 Al' je rada sirotinja raja,
 Koja globa davati ne može,
 Ni trpeti koronskog zuluma.
 Sinu munja na Časne verige,
 Potrese se zemlja od istoka,
 Korona se na sve strane dala.
 To gledaju Srbi Beograci,
 I na grada svih sedam dahija,
 Međ' kojima Aca se ističe.
 [...]

Kud se dede car Nemanje blago;
 Kud dedoste sad Kosovo ravno
 I u njemu sve svetinje naše?
 Kud dedoste ponos srpskog roda,
 Kud junaštvo košarskih delija,
 Kud dedoste dedovinu našu?
 Kud dedoste državne poslove
 I za onu sirotinju raj
 Koja sendvič vaš kušala nije?

15 Prema „teoriji cevovoda“ koju su ustanovili američki folkloristi Linda Deg i Andre Vazonji, jedinice folklora se ne šire nasumično po zajednici, već se prosleđuju samo između onih ljudi koji se međusobno poznaju i koji svesno odabiraju ko će činiti njihovu publiku (v. Antonijević 2010, 61-62).

Kud dedoste svoje zulumčare
 Privatnike, biznis-oholnike
 Što radnike ubijaju svoje
 Malom platom, a sužanjskim radom?
 Kud dedoste gradske vojevede
 Što sramotom svojom svi se diče,
 Jedan asfalt triput postavljaju?
 Kud dedoste za prosvetu novce
 I za one mučne profesore
 Štono čas svoj studentima šalju?

[...]

Pak se onom navратише caru,
 Nkrsta su krstom pokrстili,
 Sa ekrana njega su skinuli
 Da ne preti raji sirotinji,
 Da ne preti, sa ekrana čiči
 Kako nama ponajbolje ide.

Navedeni primeri verbalnog folkloru kovid-19 pandemije u Srbiji pokazuju da tradiciju treba shvatiti kao jedan „interpretativni proces” konstantne revizije i reinencije (Laba 2008, 256). Kako napominje komunikolog i folklorista Martin Laba, u savremenim i kompleksnim medijskim okruženjima, tradicija ne podrazumeva samo ono što je opstalo iz prošlosti, već je tradicija „proces kolektivnog delovanja i komunikativne akcije putem koje se značajni simbolički resursi pozivaju, reartikulišu, obnavljaju ili reinterpretiraju, koriste i primenjuju i na kraju obezbeđuju temelj na kojem se deljena kultura stvara i oblikuje” (Laba 2008, 256). Parodiranje poznatih dela iz domaćeg književnog i folklornog stvaralaštva, njihovo uobličavanje i povezivanje sa situacijom pandemije koronavirusa, predstavlja lak, zgodan i dopadljiv način da se kritički progovori o društvenim, političkim, ekonomskim i zdravstvenim prilikama u zemlji u neozbiljno-ozbiljnom ključu. Jednom rečju, veoma značajna funkcija humora u datim folklornim sadržajima jeste kritika državnih vlasti i načina upravljanja zdravstvenom krizom u zemlji.

* * *

Viralni verbalni i vizuelni sadržaji domaćeg koronalar koji su cirkulisali mrežom, delili se od statusa do statusa, i prosljeđivali putem kanala mobilne komunikacije, prolazeći kroz procese adaptacije i transformacije u skladu sa lokalnim kulturnim kontekstom, najbliže se mogu opisati kao činovi „svakodnevnne kreativnosti” (v. Vásquez 2019), ali i „svakodnevnog otpora” (v. Scott 1985). Kao što izneti primeri pokazuju, humor u različitim oblicima (verbalnim i neverbalnim) izražen mahom kroz parodiju, ironiju i satiru, često sa ciljem otvorene kritike državnih zdravstvenih politika i protokola, u najvećem

broju slučajeva utemeljen je na medijskom izveštavanju o upravljanju pandemijom u zemlji. U tom smislu, može se reći da ove tekstualne, vizuelne ili vizuelno-tekstualne jedinice folklor predstavljaju ne samo strategiju održavanja „nove normalnosti” već i simboličku formu otpora državnim i zdravstvenim vlastima. Pored toga, u zavisnosti od konteksta u kojem se ovi sadržaji stvaraju i dele, oni takođe izražavaju i solidarnost i podršku, i nesumnjivo podstiču stvaranje osećaja zajedništva pred globalnom zdravstvenom krizom nesagledivih razmera. Za zajednicu koja kreira, rekreira i prosleđuje ove sadržaje, koronalor predstavlja važan segment savremenog narodnog stvaralaštva u digitalno doba. Folklor će, kako su svojevremeno zapisali Dundes i Pagter, postojati da pomogne ljudima da se izbore sa njihovim problemima dok god postoje ljudi i njihovi problemi (Dundes and Pagter 1992, 222).

Kao i u slučaju folklornih tvorevina koje su se javile kao odgovor na prethodne krizne događaje i pandemije, ovi folklorni sadržaji dokumentovali su kulturnu i lingvističku dimenziju pandemije koronavirusa (up. Treichler 1999). Drugim rečima, srpski koronalor predstavlja svojevrsnu kulturnu hroniku Kovid-19 pandemije na razmeđi globalnog i lokalnog, savremenog i tradicionalnog, ličnog i kolektivnog. Ove folklorne tvorevine, ne samo da na jedan prilično plastičan način oslikavaju dominantni puls javnog mnjenja, već nam pružaju dublje uvide u predstave, vrednosti i verovanja, strahove i nade stanovništva Srbije.

Literatura

- Antonijević, Dragana i Ana Banić Grubišić. 2021. „Samo sapun Srbina spasava: humorišćke po(r)uke o higijeni tokom kovid-19 pandemije u RS”. U *Savremena srpska folkloristika* 9, uredili Dumnić Vilotijević, Marija, Branko Zlatković i Biljana Sikić, 397–418. Beograd: Univerzitetska biblioteka Svetozar Marković; Udruženje folklorista Srbije; Loznica: Centar za kulturu Vuk Karadžić; Tršić: Obrazovno-kulturni centar Vuk Karadžić.
- Antonijević, Dragana. 2006. „Antropološki pristup modernim oblicima folklorne komunikacije: grafiti i formulativne SMS i imejl poruke”. U *Svakodnevna kultura u postsocijalističkom periodu: balkanska transformacija i evropska integracija*, uredila Dragana Radojčić, 279–297. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Antonijević, Dragana. 2010. *Ogledi iz antropologije i semiotike folkloru*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Banić Grubišić, Ana. 2021a. „Savremene legende, glasine i teorije zavere o pandemiji kovid-19 u Srbiji: folkloristička perspektiva.” U *Kovid-19 u Srbiji '20: zbornik radova*, uredio Žikić, Bojan, 141–156. Beograd: Filozofski fakultet – Univerzitet u Beogradu.
- Banić Grubišić, Ana. 2021b. „Između individualnog verovanja i dostizanja kolektivnog imuniteta – narativi o vakcinama tokom Kovid-19 pandemije u RS”. U *Savremena srpska folkloristika X Knjiga rezimea*. Beograd: Univerzitetska biblioteka Svetozar Marković; Udruženje folklorista Srbije; Topola: Kulturni centar Topola: 21.

- Ben-Amos, Dan. 1971. Toward a definition of folklore in context. *The Journal of American Folklore* 84(331): 3–15.
- Blank, Trevor, ed. 2009. *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World*. Logan: Utah State University Press.
- Blank, Trevor, ed. 2012. *Folk culture in the digital age: The emergent dynamics of human interaction*. Logan: Utah State University Press.
- Bronner, Simon. 2009. „Digitizing and Virtualizing Folklore.” In *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World*, edited by Trevor Blank, 21–66. Logan: Utah State University Press.
- Bronner, Simon. 2016. Toward a definition of folklore in practice. *Cultural Analysis* 15(1): 6–27.
- Čolović, Ivan. 2020. *Virus u tekstu*. Beograd: XX vek.
- Dundes, Alan . 1980. *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press.
- Dundes, Alan and Carl Pagter. 1991. The Mobile SCUD Missile Launcher and Other Persian Gulf Warlore: An American Folk Image of Saddam Hussein's Iraq. *Western Folklore* 50(3): 303–322.
- Dundes, Alan and Carl Pagter. 1992. *Work hard and you shall be rewarded: Urban folklore from the paperwork empire*. Detroit: Wayne State University Press.
- Dundes, Alan. 1966. The American concept of folklore. *Journal of the Folklore Institute* 3(3): 226–249.
- Ellis, Bill. 2001. A Model for Collecting and Interpreting World Trade Center Disaster Jokes. *New Directions in Folklore* 5. dostupno na <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/ndif/article/view/19881/25963>
- Ellis, Bill. 2003. „Making a big apple crumble: The role of humor in constructing a global response to disaster.” In *Of Corpse: Death and Humor in Folklore and Popular Culture*, ed. Peter Narváez, 35–79. Logan: Utah State University Press.
- Erdei, Ildiko. 2021. Ples s konradom. *Novi magazin*. 516: 61.
- Foster, Michael Dylan. 2012. Photoshop Folklore and the Tourist Guy: Thoughts on the Diamond Format and the Possibilities of Mixed-Media Presentations. *New Directions in Folklore* 10(1): 85–91.
- Frank, Russell. 2004. When the going gets tough, the tough go photoshopping: September 11 and the newslore of vengeance and victimization. *New Media & Society* 6(5): 633–658.
- Frank, Russell. 2011. *Newslore. Contemporary Folklore on the Internet*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Hatch, Mary Jo and Michael Owen Jones. 1997. Photocopylore at Work: Aesthetics, Collective Creativity and the Social Construction of Organizations. *Studies in Cultures, Organizations, and Societies* 3(2): 263–287.
- Hiiemäe, Reet, Mare Kalda, Mare Kõiva and Piret Voolaid. 2021. Vernacular Reactions to COVID-19 in Estonia: Crisis Folklore and Coping. *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 82: 21–52.
- Jorgensen, Jeana. 2021. *Folklore 101: An Accessible Introduction to Folklore Studies*. Dr Jeana Jorgensen LLC. Kindle.
- Kaplan, Frederik i Nikolas Nova. 2022. *Kultura internet mimova*. Beograd: FMK.
- Kitta, Andrea and Ian Brodie. 2020. Editors' Introduction: Precedented: COVID-19 and Vernacular Response. *Contemporary Legend* 3(10): 1–16.

- Krel, Aleksandar i Đordina Trubarac Matić. 2022. Korona u školskom dvorištu: dečija igra korona kao sociokulturni konstrukt u vreme pandemije kovida-19. *Etnoantropološki problemi* 17(1): 259–283.
- Kuperjanov, Maris. 2021. Early Days of the Novel Coronavirus: Public Response in Social Media during the First Month of the Outbreak. *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 82: 159–182.
- Laba, Martin. 2008. Parsing the Popular: A Communicative Action Approach to Folklore. *Ethnologies* 30(2):249–270.
- Ljuboja, Gordana. 2001. *Etnički humor XX veka u humorističkoj štampi Srbije*. Beograd: Etnografski muzej.
- Meder, Theo. 2008. „Welcome to Ollandistan. PhotoShop-lore and the Growing Perception of Division between ‘Us’ and ‘Them’ in the Netherlands”. In *Minderheiten und Mehrheiten in der Erzählkultur*, edited by Hose, Susanne, 259–277. Bautzen: Domowina-Verlag.
- Meder, Theo. 2021. Online coping with the first wave: Covid humor and rumor on Dutch social media (March–July 2020). *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 82: 135–158.
- Milnović, Vasilije. 2020. „Smeh u doba korone: pandemija i narodna reč (folkloristički aspekt).” U *Doomsday. Kuga*, uredili Lojanica, Marija i Dragan Bošković, 145–158. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
- Norstrom, Roza and Pawel Sarna. 2021. Internet memes in Covid-19 lockdown times in Poland. *Comunicar: Media, Education Research Journal* 29(67) dostupno na <https://www.revistacomunicar.com/index.php?contenido=detalles&numero=67&articulo=67-2021-06>
- Pavlović, Zoran. 2021. „Planirana pandemija? Teorije zavere o korona virusu.” U *Svakodnevnica i društveni odgovori na epidemijske krize 1914–2020: Zbornik radova*, uredio Ristović, Milan, 93–108. Beograd: Filozofski fakultet – Univerzitet u Beogradu.
- Peck, Andrew and Trevor Blank, eds. 2020. *Folklore and Social Media*. Logan: Utah State University Press.
- Peck, Andrew. 2014. A Laugh Riot: Photoshopping as Vernacular Discursive Practice. *International Journal of Communication* 8: 1638–1662.
- Pennington, Natalie and Jeffrey Hall. An analysis of humor orientation on Facebook: A lens model approach. *Humor* 27(1): 1–21.
- Predojević, Željko. 2021. Humor katastrofe i internetski memi u vrijeme pandemije koronavirusa na primjeru dvaju instagramskih profila. *Anafora – časopis za znanost o književnosti* 8(1): 1–21.
- Scott, James. 1985. *Weapons of the weak: everyday forms of peasant resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Sebba-Elran, Tsafi. 2021. A pandemic of jokes? The Israeli COVID-19 meme and the construction of a collective response to risk. *Humor* 34(2): 229–257.
- Shifman, Limor and Mike Thelwall. 2009. Assessing global diffusion with Web memes: The spread and evolution of a popular joke. *Journal of the American society for information science and technology* 60(12): 2567–2576.
- Shifman, Limor. 2014. *Memes in Digital Culture*. Massachusetts: The MIT Press.

- Stajić, Mladen. 2015. *Proročanstva i prekognicija – od kulturne konstrukcije vremena do političke upotrebe*. Doktorska dis. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Thoms, William. 1996. „Folk-Lore” from „The Athenæum” August 22, 1846. *Journal of Folklore Research* 33(3):187–189.
- Toskić, Jelena. 2014. „Retradicionalizacija kremanskog proročanstva između političke i turističke upotrebe.” U *Tradicije u Evropi: Modifikovanje, izumevanje i instrumentalizacija tradicije*, uredili Kovač, Senka, i Miloš Milenković, 303–327. Beograd: Filozofski fakultet – Univerzitet u Beogradu, Odelejenje za etnologiju i antropologiju.
- Treichler, Paula. 1999. *How to Have Theory in an Epidemic: Cultural Chronicles of AIDS*. Durham and London: Duke University Press.
- Trifunović, Vesna. 2009. *Likovi domaćih viceva: socijalni tipovi lude u savremenim vicevima*. Srpski genealoški centar: Beograd.
- Trubarac Matić, Đorđina i Aleksandar Krel. 2022. Korona u školskom dvorištu: dečija igra korona kao oblik folklorne komunikacije. *Etnoantropološki problemi* 17(2): 693–711.
- Vásquez, Camilla. 2019. *Language, Creativity and Humour Online*. London: Routledge.
- Žikić, Bojan, Mladen Stajić i Marko Pišev. 2020. Nova društvena i kulturna normalnost i kovid-19 u Srbiji od februara do maja 2020. godine. *Etnoantropološki problemi* 15(4): 949–978.
- Žikić, Bojan. 2022. Odbijanje vakcinacije protiv kovida-19 u Srbiji kao primer socijalnog solipsizma. *Etnoantropološki problemi* 17(1): 233–257.

Primljeno: 16.11.2022.

Odobreno: 02. 12. 2022.

Ana Banić Grubišić

Coronalore – folklore of the Covid-19 pandemic in the Republic of Serbia

Abstract: The subject of this paper is the consideration of contemporary folklore communication about the covid-19 pandemic in Serbia. The article presents the dominant genres of pandemic folklore created, modified, and transmitted in the domestic context through digital communication channels. The work aims to determine the local specificities and content of the Serbian coronalore and to analyze potential functions and meanings for the community that creates, recreates, and shares these contents.

Keywords: coronalore; Covid-19; internet memes; humor; digital folklore; Serbia